

2017-03-22
U2017/01365/UH

Utbildningsdepartementet
Universitets- och högskoleenheten

STOCKHOLMS STAD	
Kommunstyrelsen	
Registraturet	
Ink.	2017-03-24
Dnr:	110-551/2017
Till:	RL

Promemorian Specialpedagogisk kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter

Remissinstanser

- 1 Riksdagens ombudsmän
- 2 Riksrevisionen
- 3 Socialstyrelsen
- 4 Myndigheten för delaktighet
- 5 Barnombudsmannen
- 6 Statens skolverk
- 7 Statens skolinspektion
- 8 Specialpedagogiska skolmyndigheten
- 9 Sameskolstyrelsen
- 10 Universitetskanslersämbetet
- 11 Uppsala universitet
- 12 Göteborgs universitet
- 13 Stockholms universitet
- 14 Umeå universitet
- 15 Linköpings universitet
- 16 Karolinska institutet
- 17 Luleå tekniska universitet
- 18 Karlstads universitet
- 19 Linnéuniversitetet
- 20 Örebro universitet
- 21 Högskolan Kristianstad

- 22 Malmö högskola
- 23 Mälardalens högskola
- 24 Arvidsjaurs kommun
- 25 Emmaboda kommun
- 26 Enköpings kommun
- 27 Göteborgs kommun
- 28 Halmstads kommun
- 29 Hofors kommun
- 30 Järfälla kommun
- 31 Karlstads kommun
- 32 Landskrona kommun
- 33 Laxå kommun
- 34 Ljusdals kommun
- 35 Lunds kommun
- 36 Malmö kommun
- 37 Norrköpings kommun
- 38 Nässjö kommun
- 39 Orsa kommun
- 40 Piteå kommun
- 41 Skövde kommun
- 42 Sollefteå kommun
- 43 Stockholms kommun
- 44 Storfors kommun
- 45 Storumans kommun
- 46 Strömsunds kommun
- 47 Sundbybergs kommun
- 48 Sundsvalls kommun
- 49 Uppsala kommun
- 50 Växjö kommun
- 51 Älvdalens kommun

- 52 Örebro kommun
- 53 Östersund kommun
- 54 Gävleborgs läns landsting
- 55 Jämtlands läns landsting
- 56 Jönköping läns landsting
- 57 Kalmar läns landsting
- 58 Stockholms läns landsting
- 59 Autism- och Aspergerförbundet
- 60 Friskolornas riksförbund
- 61 Handikappförbunden
- 62 Idéburna skolors riksförbund
- 63 Landsorganisationen i Sverige
- 64 Lika Unika, Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning
- 65 Lärarförbundet
- 66 Lärarnas Riksförbund
- 67 Nätverket unga för tillgänglighet
- 68 Riksförbundet Attention
- 69 Svenska Förbundet för Specialpedagogik
- 70 Svenska Skolläkarföreningen
- 71 Sveriges akademikers centralorganisation
- 72 Sveriges Elevkårer
- 73 Sveriges Elevråd
- 74 Sveriges förenade studentkårer
- 75 Sveriges Kommuner och Landsting
- 76 Sveriges Skolledarförbund
- 77 Sveriges universitets- och högskoleförbund
- 78 Sveriges universitetslärare och forskare
- 79 Tjänstemännens Centralorganisation

Remissvaren i två exemplar (ett original) ska ha kommit in till Utbildningsdepartementet **senast den 26 juni**. Svaren bör lämnas både på papper och per e-post till u.remissvar@regeringskansliet.se.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i promemorian. Om remissen är begränsad till en viss del av promemorian, anges detta inom parentes efter remissinstansens namn i remisslistan. En sådan begränsning hindrar givetvis inte att remissinstansen lämnar synpunkter också på övriga delar.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria Svara på remiss – hur och varför (SB PM 2003:2). Den kan laddas ner från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Eva Lenberg
Expeditions- och rättschef

Kopia till

Riksdagens utredningstjänst
Wolters Kluwers kundservice, 106 47 Stockholm

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

2017-03-22

Utbildningsdepartementet

Specialpedagogisk kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter

Denna promemoria har utarbetats inom Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet). I promemorian lämnas förslag till ändringar i examensbeskrivningarna för speciallärarexamen och specialpedagogexamen, som finns i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Syftet med ändringarna är att säkerställa att framtida speciallärare och specialpedagoger har en fördjupad och breddad kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter. Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2018.

Innehåll

Sammanfattning	4
Författningsförslag	5
Förslag till förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100).....	5
1. Uppdraget.....	12
1.1 Genomförande av uppdraget.....	12
2. Bakgrund och problembeskrivning	13
2.1 Det specialpedagogiska arbetet är viktigt för att trygga en jämlik skola..	13
2.2 Definition av begreppen neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och neuropsykiatriska svårigheter.....	13
2.3 Närmare om diagnoser inom området neuropsykiatriska funktionsnedsättningar	14
2.3.1 ADHD	14
2.3.2 Autismspektrumtillstånd	14
2.3.3 Tourettes syndrom.....	14
2.4 En stor grupp barn och elever bedöms ha neuropsykiatriska svårigheter	14
2.5 Enligt skollagen ska behov av särskilt stöd utredas	16
2.6 Skolans nuvarande specialpedagogiska kompetens.....	16
2.7 Det behövs ökad kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter	17
2.7.1 Tidigare studier och rapporter visar att det finns kompetensbrist....	17
2.7.2 Enkät och intervjustudie visar att många barn har en kombination av olikartade svårigheter	19
3. Kort om specialpedagogiskt stöd i de nordiska grannländerna	20
3.1 Finland.....	20
3.2 Norge.....	21
3.3 Danmark.....	21
4. Gällande rätt	21
5. Nya examensmål för speciallärar- och specialpedagogutbildningarna ska införas och ett examensmål för speciallärarexamen justeras	23
6. Ikraftträdande.....	26
7. Konsekvenser	27
7.1 Berörda av regleringen	27
7.2. Konsekvenser för lärosätena.....	27
7.3 Konsekvenser för skolhuvudmännen	27
7.4 Konsekvenser för studenterna.....	27

7.5 Konsekvenser för barn, elever och deras familjer.....	27
7.6 Konsekvenser för jämställdhet och integration.....	27
7.7 Konsekvenser för Sveriges medlemskap i EU	28
7.8 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.....	28
7.9 Konsekvenser för företag.....	28
7.10 Särskild hänsyn till små företag	28
Referenser	29

Sammanfattning

Drygt fem procent av barnen och ungdomarna i Sverige har någon form av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Med det menas att de fått en neuropsykiatrisk diagnos som exempelvis Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), autismspektrumtillstånd eller Tourettes syndrom. Det innebär att en till två elever i en klass kan ha en sådan diagnos. En rad rapporter och studier har visat att det finns ett behov av en ökad och breddad kompetens i skolan och förskolan i fråga om elever och barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Vidare finns det elever och barn med utvecklingsrelaterade svårigheter som kan misstänkas ha en neuropsykiatrisk bakgrund, men som inte har fått någon diagnos. Det är svårt att bedöma hur stor den gruppen är.

Med neuropsykiatriska svårigheter menas att en person antingen har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning eller liknande svårigheter som inte är diagnostiserade. En undersökning bland ett urval av experter från lärosäten, representanter för berörda myndigheter och intresseorganisationer samt skolchefer i kommuner har visat att det råder nästan total enighet om att både speciallärare och specialpedagoger bör få en fördjupad och breddad kunskap och kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter. Därför föreslås att examensmålen för dessa utbildningar kompletteras med sådana kunskaper och kompetenser. Examensmålen regleras i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Det föreslås att en förordning om ändring i högskoleförordningen träder i kraft den 1 juli 2018.

Författningsförslag

Förslag till förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100)

Härigenom föreskrivs att bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100)¹ ska ha följande lydelse.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2018.

2. De äldre bestämmelserna ska tillämpas i fråga om speciallärarexamen och specialpedagogexamen som utfärdas efter utgången av december 2017, om den utbildning som examensbeviset omfattar i sin helhet har slutförts dessförinnan. Detta gäller till och med utgången av december 2024.

3. Den som före den 1 juli 2018 har påbörjat en utbildning till speciallärarexamen eller specialpedagogexamen enligt de äldre bestämmelserna och den som dessförinnan har antagits till en sådan utbildning men fått anstånd till tid därefter med att påbörja utbildningen, har rätt att slutföra sin utbildning för att få en speciallärarexamen eller specialpedagogexamen enligt de äldre bestämmelserna, dock längst till och med utgången av december 2024.

Bilaga 2²

Nuvarande lydelse

EXAMENSORDNING

4. Examensbeskrivningar

EXAMINA PÅ AVANCERAD NIVÅ

YRKESEXAMINA

¹ Förordningen omtryckt 1998:1003.

² Senaste lydelse 2016:707.

Speciallärarexamen

Mål

För speciallärarexamen ska studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som speciallärare för barn och elever i behov av särskilt stöd.

Kunskap och förståelse

För speciallärarexamen ska studenten

- visa kunskap om områdets vetenskapliga grund och insikt i aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete samt kunskap om relationen mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen,
- visa kunskap om barn och elever i behov av särskilt stöd i ett historiskt perspektiv,
- visa fördjupad kunskap om barns och elevers språk- och begreppsutveckling och stimulans av denna,
- visa fördjupade kunskaper om bedömningsfrågor och betygssättning, och
- visa fördjupad kunskap om barns och elevers lärande och, beroende på vilken specialisering som valts, fördjupad kunskap om
 1. barns och elevers språk-, skriv- och läsutveckling,
 2. barns och elevers matematikutveckling,
 3. barn och elever med dövhet eller hörselskada och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnena eller ämnesområdena,
 4. barn och elever med synskada och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnena eller ämnesområdena,
 5. barn och elever med grav språkstörning och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnena eller ämnesområdena, eller
 6. barn och elever med utvecklingsstörning och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnena eller ämnesområdena.

Färdighet och förmåga

För speciallärarexamen ska studenten

- visa förmåga att kritiskt och självständigt ta initiativ till, analysera och medverka i förebyggande arbete och bidra till att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer,
- visa förmåga att delta i arbetet med att utforma och genomföra åtgärdsprogram för enskilda elever i samverkan med berörda aktörer samt förmåga att stödja barn och elever och utveckla verksamhetens lärmiljöer,

– visa förmåga att, beroende på vilken specialisering som valts, vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i frågor som rör

1. barns och elevers språk-, skriv- och läsutveckling,
2. barns och elevers matematikutveckling,
3. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med dövhet eller hörselskada,
4. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med synskada,
5. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med grav språkstörning, eller
6. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med utvecklingsstörning,

– visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever,

– visa fördjupad förmåga att kritiskt och självständigt genomföra pedagogiska utredningar och analysera svårigheter för individen i de lärmiljöer där barnet eller eleven får sin undervisning och vistas under förskole- eller skoldagen, och

– visa fördjupad förmåga till ett individanpassat arbetssätt för barn och elever i behov av särskilt stöd.

För specialisering mot språk-, skriv- och läsutveckling eller matematikutveckling ska också studenten

– visa förmåga att kritiskt granska och tillämpa metoder för att bedöma barns och elevers språk-, skriv- och läsutveckling eller matematikutveckling.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

Specialpedagogexamen

Mål

För specialpedagogexamen ska studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som specialpedagog för barn och elever i behov av särskilt stöd.

Kunskap och förståelse

För specialpedagogexamen ska studenten

– visa kunskap om områdets vetenskapliga grund och insikt i aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete samt kunskap om sambandet mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och sambandets betydelse för yrkesutövningen, och

– visa fördjupad kunskap och förståelse inom specialpedagogik.

Färdighet och förmåga

För specialpedagogexamen ska studenten

- visa förmåga att kritiskt och självständigt identifiera, analysera och medverka i förebyggande arbete och i arbetet med att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer,
- visa förmåga att kritiskt och självständigt genomföra pedagogiska utredningar och analysera svårigheter på organisations-, grupp- och individnivå,
- visa förmåga att utforma och delta i arbetet med att genomföra åtgärdsprogram i samverkan med berörda aktörer samt förmåga att stödja barn och elever och utveckla verksamhetens lärmiljöer,
- visa fördjupad förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i pedagogiska frågor för kollegor, föräldrar och andra berörda, och
- visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

Bilaga 2

*Föreslagen lydelse***EXAMENSORDNING**

4. Examensbeskrivningar

EXAMINA PÅ AVANCERAD NIVÅ

YRKESEXAMINA

Speciallärarexamen

Mål

För speciallärarexamen ska studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som speciallärare för barn och elever i behov av särskilt stöd.

Kunskap och förståelse

För speciallärarexamen ska studenten

- visa kunskap om områdets vetenskapliga grund och insikt i aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete samt kunskap om relationen mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen,

- visa kunskap om barn och elever i behov av särskilt stöd i ett historiskt perspektiv,

- *visa fördjupad kunskap om funktionsnedsättningar, inbegripet neuropsykiatriska svårigheter,*

- visa fördjupad kunskap om barns och elevers språk- och begreppsutveckling och stimulans av denna,

- visa fördjupade kunskaper om bedömningsfrågor och betygssättning, och

- visa fördjupad kunskap om barns och elevers *utveckling och lärande, inbegripet utveckling och lärande hos barn och elever med neuropsykiatriska svårigheter*, och, beroende på vilken specialisering som valts, fördjupad kunskap om

1. barns och elevers språk-, skriv- och läsutveckling,

2. barns och elevers matematikutveckling,

3. barn och elever med dövhet eller hörselskada och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnen eller ämnesområden,

4. barn och elever med synskada och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnen eller ämnesområden,

5. barn och elever med grav språkstörning och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnen eller ämnesområden, eller

6. barn och elever med utvecklingsstörning och deras allsidiga kunskapsutveckling i relation till undervisningsämnen eller ämnesområden.

Färdighet och förmåga

För speciallärarexamen ska studenten

- visa förmåga att kritiskt och självständigt ta initiativ till, analysera och medverka i förebyggande arbete och bidra till att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer,

- visa förmåga att delta i arbetet med att utforma och genomföra åtgärdsprogram för enskilda elever i samverkan med berörda aktörer samt förmåga att stödja barn och elever och utveckla verksamhetens lärmiljöer,

– visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter samt tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer,

– visa förmåga att, beroende på vilken specialisering som valts, vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i frågor som rör

1. barns och elevers språk-, skriv- och läsutveckling,
2. barns och elevers matematikutveckling,
3. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med dövhet eller hörselskada,
4. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med synskada,
5. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med grav språkstörning, eller
6. lärande och kunskapsutveckling hos barn och elever med utvecklingsstörning,

– visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever,

– visa fördjupad förmåga att kritiskt och självständigt genomföra pedagogiska utredningar och analysera svårigheter för individen i de lärmiljöer där barnet eller eleven får sin undervisning och vistas under förskole- eller skoldagen, och

– visa fördjupad förmåga till ett individanpassat arbetssätt för barn och elever i behov av särskilt stöd.

För specialisering mot språk-, skriv- och läsutveckling eller matematikutveckling ska också studenten

– visa förmåga att kritiskt granska och tillämpa metoder för att bedöma barns och elevers språk-, skriv- och läsutveckling eller matematikutveckling.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

Specialpedagogexamen

Mål

För specialpedagogexamen ska studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som specialpedagog för barn och elever i behov av särskilt stöd.

Kunskap och förståelse

För specialpedagogexamen ska studenten

– visa kunskap om områdets vetenskapliga grund och insikt i aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete samt kunskap om sambandet mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och sambandets betydelse för yrkesutövningen,

- visa fördjupad kunskap om funktionsnedsättningar, inbegripet neuropsykiatriska svårigheter, och
- visa fördjupad kunskap och förståelse inom specialpedagogik.

Färdighet och förmåga

För specialpedagogexamen ska studenten

- visa förmåga att kritiskt och självständigt identifiera, analysera och medverka i förebyggande arbete och i arbetet med att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer,
- visa förmåga att kritiskt och självständigt genomföra pedagogiska utredningar och analysera svårigheter på organisations-, grupp- och individnivå,
- visa förmåga att utforma och delta i arbetet med att genomföra åtgärdsprogram i samverkan med berörda aktörer samt förmåga att stödja barn och elever och utveckla verksamhetens lärmiljöer,
- visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter samt tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer,
- visa fördjupad förmåga att vara en kvalificerad samtalspartner och rådgivare i pedagogiska frågor för kollegor, föräldrar och andra berörda, och
- visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever.

Värderingsförmåga och förhållningssätt

1. Uppdraget

Dåvarande statsrådet Jan Björklund beslutade den 20 januari 2014 att uppdra åt professor Anders Gustavsson att biträda Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) i fråga om viss specialpedagogisk kompetens i skolväsendet (U2014/01259/SAM).

I uppdraget ingick bl.a. att

- analysera skolväsendets behov, med fokus på grundskolan, av ökad kompetens när det gäller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar,
- bedöma behovet av en ny specialisering mot neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inom speciallärarexamen, och
- lämna förslag till nödvändiga författningsändringar, bedöma konsekvenserna av förslagen och redovisa en tidsplan för ett genomförande av de förslag som lämnas.

Förslagen skulle rymmas inom befintliga ekonomiska ramar, dvs. inte medföra några ökade kostnader. Förslagen skulle inte heller innebära att någon examens omfattning skulle öka i fråga om antalet högskolepoäng.

Uppdraget delredovisades den 28 februari 2014 och slutredovisades den 15 juni 2014.

Ämnessakkunniga Anna-Karin Björling biträdde Anders Gustavsson i arbetet. Denna promemoria är baserad på det underlag som de har tagit fram.

1.1 Genomförande av uppdraget

Anders Gustavsson har inom ramen för sitt uppdrag genomfört en enkätundersökning bland utvalda experter vid de lärosäten som vid tidpunkten för enkätutskicket erbjöd speciallärar- eller specialpedagogutbildning, dvs. Göteborgs universitet, Högskolan Kristianstad, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Linnéuniversitet, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Stockholms universitet, Umeå universitet och Örebro universitet. I korthet handlade frågorna om kompetensbehov och förslag på kompetenshöjande insatser. Liknande frågor har även besvarats av Statens skolverk (Skolverket), Statens skolinspektion (Skolinspektionen), Specialpedagogiska skolmyndigheten, Socialstyrelsen och dåvarande Hjälpmedelsinstitutet samt Sveriges Kommuner och Landsting, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Riksförbundet Attention och Autism- och Aspergerförbundet.

En intervjuundersökning med skolchefer i tio kommuner (Göteborg, Halmstad, Piteå, Skövde, Stockholm, Storuman, Strömsund, Uppsala,

Växjö och Östersund) har genomförts. Synpunkter från experter från Center of Neurodevelopmental Disorders på Karolinska Institutet (KIND) har inhämtats. En hearing har genomförts med företrädare för dem som har ingått i enkät- och intervjuundersökningarna. Därefter har berörda fått möjlighet att lämna synpunkter på resonemang och förslag. Även litteratur på området har gått igenom.

2. Bakgrund och problembeskrivning

2.1 Det specialpedagogiska arbetet är viktigt för att trygga en jämlik skola

Skolan är avgörande för det svenska samhällsbygget. Skolväsendet har till uppgift att utjämna skillnader som har sitt ursprung i t.ex. olika förutsättningar och ge alla, oavsett bakgrund, lika möjligheter att nå sin fulla potential. Regeringen har därför kraftigt ökat investeringarna i skolan. Satsningen har bl.a. omfattat höjda lärarlöner, stärkt fortbildning, bättre möjligheter till utveckling i skolor med störst utmaningar samt fler anställda i lågstadiet så att lärare får mer tid för sitt arbete och klasserna kan bli mindre. Alla skolor ska vara bra skolor, där ingen elev hålls tillbaka eller lämnas efter. Då kan varje elevs potential tas till vara. Regeringens generella reformer syftar till att skapa en jämlik kunskaps-skola och berör på så sätt alla elever.

Stöd och särskilt stöd måste sättas in redan i tidiga årskurser för att förebygga problem som kan växa och under lång tid försvåra för den enskilde eleven. För att öka likvärdigheten och förebygga problem krävs lärare med rätt kompetens, inte minst lärare med specialpedagogisk kompetens. Det handlar om att se elevens möjligheter till utveckling och genom pedagogiska insatser anpassa verksamheten utifrån elevens förutsättningar så att svårigheter för eleven reduceras helt eller delvis. Regeringen har i de senaste budgetpropositionerna för 2016 (prop. 2015/16:1) och 2017 (prop. 2016/17:1) avsatt betydande medel för att utbilda och säkerställa tillgången till fler speciallärare och specialpedagoger som kan utveckla det specialpedagogiska arbetet.

2.2 Definition av begreppen neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och neuropsykiatriska svårigheter

Med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning menas en neuropsykiatrisk diagnos som exempelvis Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), autismspektrumtillstånd eller Tourettes syndrom. Det finns därutöver många barn och elever som har utvecklingsrelaterande svårigheter som kan ha en neuropsykiatrisk bakgrund, men som inte har fått någon diagnos. Uttrycket neuropsykiatriska svårigheter används när båda dessa grupper avses.

2.3 Närmare om diagnoser inom området neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Diagnostiseringen av barn och ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar utgår antingen från Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM), utfärdad av den amerikanska organisationen American Psychiatric Association, eller International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, utfärdad av Världshälsoorganisationen (WHO). I denna promemoria används den femte versionen av DSM (DSM-5), som utkom i juni 2013, eftersom den har de senaste siffrorna med relevans för förekomsten av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. På originalspråk använder DSM-5 beteckningen "Neurodevelopmental Disorders" och det inkluderar bl.a. ADHD, autismspektrumtillstånd och Tourettes syndrom. Nedan följer en kort beskrivning av respektive diagnos.

2.3.1 ADHD

Kriterierna för ADHD preciseras till att barnet eller ungdomen måste uppvisa en kombination av symptom i fråga om bristande uppmärksamhet eller hyperaktivitet/impulsivitet. Symptomen ska ha visat sig före tolv års ålder och på två eller flera områden, t.ex. i hemmet eller i skolan. Symptomen ska uppenbart inkräkta på eller minska kvaliteten på t.ex. den sociala funktionsförmågan.

2.3.2 Autismspektrumtillstånd

Det som tidigare kallades Aspergers syndrom benämns numera autismspektrumtillstånd, eller med ett annat ord autismspektrumsyndrom. Till neuropsykiatriska funktionsnedsättningar räknas i det fallet endast barn och ungdomar med normal begåvning. För att få diagnosen autismspektrumtillstånd måste de uppvisa en kombination av nedsatt förmåga att kommunicera och interagera socialt i många olika sammanhang samt begränsade och repetitiva mönster i beteende, intressen och aktiviteter. Tillståndet ska orsaka signifikant nedsättning av den sociala funktionsförmågan eller funktionsförmågan på andra viktiga områden.

2.3.3 Tourettes syndrom

För diagnosen Tourettes syndrom krävs att barnet eller ungdomen under en tid ska uppvisa flera motoriska och vokala tics. Ticsen ska förekomma många gånger varje dag (ofta i serier), nästan varje dag eller periodvis under längre tid än ett år.

2.4 En stor grupp barn och elever bedöms ha neuropsykiatriska svårigheter

Det är svårt att fastställa hur många barn och elever i skolan och förskolan som har neuropsykiatriska svårigheter. Det finns ingen sådan officiell statistik att tillgå. Forskare och andra som arbetar inom området är emellertid överens om att det rör sig om en stor grupp. DSM-5

redovisar siffror som bygger på de senaste internationella studierna, varav flera svenska, av hur många som har diagnoser. Socialstyrelsen menar att siffrorna från DSM-5 även är giltiga för svenska förhållanden.

- ADHD: Cirka fem procent bland barn.

- Autismspektrumtillstånd: Närmare en procent bland barn. I detta sammanhang kan det även nämnas att en svensk studie (Ehlers och Gillberg, 1993) har visat att 0,3–0,4 procent av skolbarn har bedömts ha, det som tidigare kallades, Aspergers syndrom.

- Tourettes syndrom: 0,3–0,8 procent bland skolbarn.

Stockholms läns landsting redovisade 2013 en studie som visar att andelen barn och ungdomar i åldersgruppen 0–17 år i Stockholms län som någon gång har fått en ADHD-diagnos var 2,4 procent. Samma studie redovisade att andelen barn och ungdomar i samma åldersgrupp som någon gång har fått en diagnos inom autismspektrumtillstånd (utan utvecklingsstörning) var 1,1 procent.

Enligt en annan studie från Stockholms läns landsting (2014) har förekomsten av autismspektrumtillstånd (utan utvecklingsstörning) hos barn mellan 0 och 17 år ökat med så mycket som 75 procent mellan 2007 och 2011. Det är inte klart vad som ligger bakom ökningen. En förklaring som ges är att kunskapen på området har ökat hos föräldrar, inom skolan och vården. En annan förklaring skulle enligt studien kunna vara att resurserna har ökat för neuropsykiatriska utredningar (Stockholms läns landsting, 2014). I en nyligen publicerad bok (2014) diskuterar den amerikanska psykologiprofessorn Stephen P. Hinshaw och professorn i hälsoekonomi Richard M. Scheffler den dramatiska ökningen av ADHD-diagnoser i USA – där siffrorna i vissa områden klart överstiger fem procent.

Baserat på ovanstående görs bedömningen att drygt fem procent av barnen och ungdomarna i Sverige har någon form av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Det innebär i princip att en till två elever i en klass kan ha en eller flera neuropsykiatriska diagnoser. Hur många som har liknande svårigheter, men som inte är diagnostiserade, är svårt att exakt säga. De experter som har tillfrågats inom ramen för Anders Gustavssons uppdrag uppskattar dock att det rör sig om minst lika många. Detta understryker att behovet av kompetens inom området är omfattande.

Kombinationer av ADHD, autismspektrumtillstånd och Tourettes syndrom är vanliga (Gillberg, 2010). Studien i Stockholms läns landsting från 2013 visar att 11,7 procent av de 13–17-åringar som har ADHD även har autismspektrumtillstånd (utan utvecklingsstörning.) Vidare framgår det där att 37 procent av de 13–17-åringar med autismspektrumtillstånd (med eller utan utvecklingsstörning) också har ADHD.

Forskning har även visat att diagnoserna ofta är kombinerade med andra svårigheter och funktionsnedsättningar såsom språk-, läs-, skriv- eller matematiksvårigheter samt utvecklingsstörning, hörselnedsättning, dövhet, blindhet eller synskada (se t.ex. Kopp, 2010; Miniscalco et al, 2006; Ek, 2003; Ek et al, 2012; Parr et al, 2010; Åsberg, Kopp och Gillberg, 2012). I Riksförbundet Attentions enkätundersökning från 2014 bland vårdnadshavare med barn i skolåldern menade 43 procent av de berörda föräldrarna att barnet har brister i läs- och skrivförmåga och 62 procent att barnet har svårigheter i andra skolämnen. Forskning har även visat att elever med ADHD eller liknande problematik riskerar att underprestera i skolan i relation till sin optimala kognitiva kapacitet (Ek et al, 2011).

2.5 Enligt skollagen ska behov av särskilt stöd utredas

Av skollagen (2010:800) framgår att en elev skyndsamt ska ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen om det på något sätt befaras att eleven inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås (3 kap. 5 a §). Det framgår även att en elevs behov av särskilt stöd skyndsamt ska utredas om det på något sätt befaras att eleven inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås trots att stöd har getts i form av extra anpassningar enligt ovan. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation. Om en utredning visar att en elev är i behov av särskilt stöd, ska han eller hon ges sådant stöd. Kravet på utredning gäller oavsett om eleven har någon diagnos eller inte (3 kap. 8 §). Vidare framgår det av skollagen att om det på något sätt framkommer att ett barn i förskolan är i behov av särskilt stöd, ska förskolechefen se till att barnet ges sådant stöd (8 kap. 9 §). Barnets vårdnadshavare ska även ges möjlighet att delta vid utformningen av de särskilda stödinsatserna. Att det är det pedagogiska behovet som är avgörande och som måste stå i fokus i arbetet med barnen, eleverna och gruppen understryks också i den pedagogiska forskningen (se t.ex. Hjärne och Säljö, 2014).

2.6 Skolans nuvarande specialpedagogiska kompetens

I dag finns det två yrkeskategorier i skolan som har fördjupad pedagogisk kompetens i fråga om barn och elever i behov av särskilt stöd – speciallärare och specialpedagoger. I skolan arbetar de ofta tillsammans med psykologer, kuratorer, skolsköterskor och skolläkare i så kallade elevhälsoteam. I denna promemoria ligger fokus på skolans pedagogiska arbete där speciallärare och specialpedagoger är de centrala aktörerna. De har delvis olika roller och kompetenser, men undersökningar har visat att likheterna är stora vad gäller utbildning, arbetsuppgifter och funktioner i skolorganisationen (t.ex. Lärarförbundet, 2012; Högscoleverket, 2012, och nu aktuell intervjuundersökning med skolchefer). Den kanske viktigaste skillnaden mellan yrkesgrupperna är att speciallärarna ska ägna mer tid till undervisning och att arbeta med barn och elever (Högscoleverket, 2012). Deras kompetens är även inriktad mot något av nedan angivna

områden och mot lämpliga former av stöd till berörda barn och elever. I dag finns följande sex specialiseringar inom speciallärarutbildningen:

- språk-, skriv- och läsutveckling,
- matematikutveckling,
- dövhet eller hörselskada,
- synskada,
- grav språkstörning, och
- utvecklingsstörning.

Specialpedagogerna ska i första hand arbeta *för* barn och elever (Högskoleverket, 2012), t.ex. kartlägga barn och elever med behov av särskilt stöd samt identifiera hinder och svårigheter i olika lärmiljöer. Deras insatser består främst i att planera och delta i anpassning och utveckling av skolans verksamhet samt i att handleda lärare och arbetslag i deras arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer.

År 2012 genomförde Lärarförbundet en undersökning av speciallärarnas och specialpedagogernas utbildning och hur de arbetar. Undersökningen visade att speciallärarna ägnade relativt mycket tid åt undervisning (68 procent), men det gjorde även specialpedagogerna (52 procent). Den stora lokala variation bekräftas dessutom i den kommunundersökning som Anders Gustavsson har genomfört. Den sammanfattande bilden är således att det är svårt att urskilja generella skillnader i hur speciallärare och specialpedagoger arbetar. Intrycket är att det snarare är lokala förutsättningar som styr speciallärarnas och specialpedagogernas arbete än intentionen med respektive utbildning.

2.7 Det behövs ökad kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter

Under lång tid har det publicerats rapporter om behov av ökad kompetens i skolan i fråga om barn och elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Behovet av ökad kompetens bekräftas i de enkät- och intervjuundersökningar som Anders Gustavsson har genomfört inom ramen för sitt uppdrag.

2.7.1 Tidigare studier och rapporter visar att det finns kompetensbrist

I en rapport som Skolverket gav ut redan 2001 framgår att knappt hälften av eleverna med ADHD och vad som då kallades DAMP och Aspergers syndrom beräknades nå målen i svenska, matematik eller engelska i årskurs 9. Enligt föräldrarna var den vanligaste bidragande orsaken personalens bristande kompetens och förståelse för elever med funktionsnedsättning. I en enkät- och intervjuundersökning från 2009 om elever med Aspergers syndrom pekar Skolverket återigen på elevernas varierande och i många fall bristande måluppfyllelse. Om kompetensutveckling

inom området genomförs sker den oftast i form av punktinsatser såsom kortare kurser och föreläsningar. I en rapport om en intervjuundersökning från 2010 skriver Skolverket återigen att det finns stor okunskap hos många lärare om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

En rad rapporter från andra myndigheter har också dokumenterat skolans och förskolans kompetensbrister inom området. Av Skolinspektionens granskning från 2012 av skolsituationen för elever i årskurs 7–9 med autismspektrumtillstånd framgår att det finns en stor vilja hos skolpersonalen att stödja och möta behoven hos eleverna, men att lärarna saknar nödvändig kunskap och förmåga att sätta in åtgärder som svarar mot den enskilda elevens behov. Av en litteraturöversikt om skolsituationen för elever med ADHD från samma myndighet och år framgår att man ur många studier kan utläsa att såväl lärare som elever och vårdnadshavare efterlyser kompetensutveckling för lärare om ADHD. Detta gäller inte minst i gymnasieskolan. Av Skolinspektionens granskning från 2014 av skolsituationen för elever med ADHD i årskurs 7 och 8 framgår att det finns brister i utredningarna och uppföljningarna av elevernas utveckling samt att undervisningen och den övriga skolmiljön inte är anpassade till elevens behov. Skolans och även förskolans kompetens när det gäller barn med autism, "Aspergers syndrom" och andra autismspektrumtillstånd respektive ADHD, lyfts också särskilt fram i Socialstyrelsens kunskapssammanfattningar från 2010. Brister i lärarnas kunskap och kompetens när det gäller hjälpmedel för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar rapporteras i flera undersökningar från dåvarande Hjälpmedelsinstitutet (2013, 2014a och 2014b).

En problematik är att kunskapsområdet neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är relativt nytt, vilket bl.a. innebär att nya stödbehov ständigt identifieras. Ett exempel är flickor med ADHD. År 2005 fick dåvarande Statens beredning för medicinsk utvärdering regeringens uppdrag att i samråd med Socialstyrelsen kartlägga och analysera kunskaperna om flickor med vissa psykiska störningar, speciellt ADHD. Befolkningsstudier har t.ex. visat att ADHD är 1,3–4 gånger vanligare hos pojkar än hos flickor. Under senare år har andelen flickor emellertid ökat. Lärare upptäcker, relativt sett, fler pojkar än flickor med symptom på ADHD medan föräldrar identifierar flickor och pojkar i samma utsträckning (Statens beredning för medicinsk utvärdering, 2005). Forskning (Kopp, 2010) tyder även på att flickor med autismspektrumtillstånd och ADHD ofta antingen helt missas eller feldiagnostiseras och att behovet av ökad kompetens i fråga om flickor med t.ex. koncentrations-svårigheter är mycket stort inom alla offentliga verksamheter. Förekomsten av autismspektrumtillstånd med normal begåvning har mer än fördubblats hos barn och ungdomar i Stockholms län mellan 2007 och 2011 (Stockholms läns landsting, 2014). Diagnosen var 2,4 gånger vanligare bland pojkar jämfört med flickor år 2011 och minskade med stigande ålder. Ytterligare ett exempel framgår av Specialpedagogiska skolmyndighetens årsredovisning för 2013. Andelen rådgivningsuppdrag

om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar var 14 procent 2011, 16 procent 2012, 18 procent 2013 och 19 procent 2014. Det finns vidare en betydande överrepresentation av pojkar i de enskilda rådgivningsuppgifterna. Myndigheten konstaterar därför i årsredovisningen för 2013 att det fortfarande kan finnas ett mörkertal bland flickor. I myndighetens årsredovisning för 2015 konstateras att det över en längre tidsperiod finns en tydlig trend att antalet ärenden som rör neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ökar. Myndigheten ser några möjliga förklaringar till ökningen. Bland annat har det i omvärlden varit ett relativt stort fokus på neuropsykiatriska funktionsnedsättningar med ökad diagnostisering som följd. Det kan ha gjort att skolan är mer observant och också har en vilja att bli bättre på att hantera pedagogiska utmaningar som kommer av den här funktionsnedsättningen.

Flera brukarorganisationer har påtalat behovet av ökad kompetens i fråga om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i skolan. I en nyligen sammanställd enkät bland föräldrar med skolbarn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar pekar Riksförbundet Attention på behovet av ökad kompetens i fråga om datorer, speciell programvara samt andra pedagogiska hjälpmedel som kan användas i undervisningen. Förbundet trycker särskilt på rektorns roll och hur skolan organiseras för att framgångsrikt kunna möta elever med funktionsnedsättningar. Förbundet tar dessutom upp att assistenter som arbetar med barn i behov av särskilt stöd måste ha adekvat utbildning. Resultatet av Autism- och Aspergerförbundets medlemsenkät från 2013 visar att det finns problem med skolfrånvaro och att den vanligaste orsaken upplevs vara bristande autismkompetens i skolan. Av dem som besvarat enkäten uppger 33 procent att deras barn på grund av situationen i skolan varit hemma från skolan helt och hållet under längre tid än fyra veckor i sträck eller regelbundet i vissa ämnen. Enkäten visar även att endast 44 procent av de berörda grundskoleleverna fick godkända betyg i svenska, engelska och matematik höstterminen 2012.

2.7.2 Enkät och intervjustudie visar att många barn har en kombination av olikartade svårigheter

Som tidigare nämnts har Anders Gustavsson inom ramen för sitt uppdrag genomfört enkät- och intervjuundersökningar. Sammanfattningsvis pekar resultatet från dessa på ett omfattande och behov av ökad kompetens i skolan och förskolan i fråga om neuropsykiatriska svårigheter. Av svaren på frågorna framgår att en fördjupad kunskap och kompetens hos speciallärare och specialpedagoger anses särskilt viktig. De tillfrågade trycker särskilt på kunskap om komplexiteten i neuropsykiatriska svårigheter och på behovet av en didaktisk kompetens inom området, t.ex. undervisningsstrategier och konsekvenser för inläringen. Några lyfter dessutom fram behovet av bättre utredningar och uppföljningar, behovet av kompetens i fråga om förhållningssätt, empati, föräldrasamtal och konflikthantering samt behovet av IT och andra hjälpmedel.

Skolcheferna lyfter fram nästan exakt samma behov som experterna vid lärosätena och kontaktpersonerna vid myndigheter och intresseorganisationer. Under intervjuerna framkom att både speciallärare och specialpedagoger ofta kommer i kontakt med och undervisar elever med neuropsykiatriska svårigheter, även om det naturligtvis finns variation mellan skolor och kommuner. Det har också framkommit synpunkter om att det finns behov av en bred neuropsykiatrisk kompetens. Flera skolchefer påpekar också att speciallärarnas utbildning är alltför snäv för att passa det vardagliga arbetet med eleverna. Det går inte att tala om en typ av neuropsykiatriska svårigheter utan det är snarare fråga om en kombination av olikartade svårigheter, varav några huvudsakligen kan relateras till ADHD, andra till autismspektrumtillstånd och några till Tourettes syndrom. Många barn och elever uppvisar emellertid neuropsykiatriska svårigheter inom flera angränsande diagnosfält eller svårigheter som brukar relateras till helt andra funktionsnedsättningar, såsom språkstörningar, utvecklingsstörning, hörselskada eller synskada. Studier har dessutom visat att det föreligger en hög grad av överlappning mellan språk-, läs- och skrivsvårigheter och neuropsykiatriska svårigheter (se t.ex. Miniscalco et al, 2006; Åsberg, Kopp och Gillberg, 2012). De speciallärare och specialpedagoger som har lång erfarenhet har ibland lyckats bredda sin kompetens genom egna erfarenheter och olika former av vidareutbildningar. Detta är sannolikt ett av skälen till att det i praktiken finns så små skillnader mellan hur de arbetar i skolan. Sammantaget talar allt detta för att det specialpedagogiska stödet måste bygga på en bred kompetens.

Framför allt skolcheferna, men även av några av experterna vid lärosätena, har framfört att nya kompetensbehov i skolan inte kan mötas med hur många nya specialiseringar som helst. De menar att det inte är möjligt för framför allt mindre skolhuvudmän att anställa tillräckligt många speciallärare med sex eller sju olika specialiseringar.

3. Kort om specialpedagogiskt stöd i de nordiska grannländerna

När det gäller det specialpedagogiska stödet i skolan och i förskolan finns skillnader mellan Finland, Norge, Danmark och Sverige. Samtidigt finns också många beröringspunkter. Allmänt gäller att det specialpedagogiska stödet i grannländerna vilar på bred kompetens hos speciallärare eller specialpedagoger.

3.1 Finland

I Finland finns det speciallärare och specialförskollärare. Det finns ingen utbildning som leder till specialpedagog. Det finns inte någon särskild specialisering mot neuropsykiatriska svårigheter eller liknande inom speciallärarutbildningen. Det finns tre möjligheter att få specialpedagogisk kompetens. En väg är att vidareutbilda sig till speciallärare efter

klasslärareexamen (klasslärareexamen motsvarar i princip svensk grundlärareexamen). En annan är att bygga på en kandidatexamen i pedagogik och en tredje är att utbilda sig till specialförskollärare efter barntädgårdslärareexamen (barntädgårdslärareexamen motsvarar i princip svensk förskollärareexamen). Dessutom måste alla som ska bli klasslärare eller ämneslärare läsa specialpedagogik. De kan även läsa specialpedagogik som biämne vilket då kan ingå i en magisterexamen. En viktig del i speciallärarstudierna är socioemotionella svårigheter och beteendesvårigheter (Hausstätter och Takala, 2008). Vid Åbo Akademi läser speciallärarstudenterna t.ex. två kurser om perspektiv på funktionsnedsättning, inklusive beteendestörningar, ADHD och autismspektrumstörning.

3.2 Norge

I Norge finns i första hand möjligheter att studera en masterexamen i specialpedagogik. Det finns huvudsakligen två vägar till denna examen, varav den vanligaste är masterexamen efter lärareexamen och den andra är att bygga på en kandidatexamen i pedagogik eller specialpedagogik till en masterexamen. Inte heller i Norge finns det någon utbildning som är specialiserad mot neuropsykiatriska funktionsnedsättningar men det finns kurser eller inslag i kurser där studenterna undervisas om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. De utbildningar som finns innehåller många olika valbara teman och innehållet varierar mellan olika högskolor (Hausstätter och Takala, 2008).

3.3 Danmark

I Danmark genomförs specialpedagogiska studier i form av vidareutbildningar på s.k. professionshögskolor. De flesta som söker utbildningarna är lärare, förskollärare eller socialpedagoger. Utbildningarna är ett år långa och slutar med ett diplom på kandidatnivå. På några av högskolorna har studenterna möjlighet att välja beteende-, kontrakts- och trivselproblem som specialiseringsmodul och den rymmer ADHD, autismspektrumstörning och socioemotionella svårigheter.

4. Gällande rätt

Examensbeskrivningen för speciallärareexamen och specialpedagogexamen finns i bilaga 2 till högskoleförordningen. Speciallärareexamen eller specialpedagogexamen uppnås efter att studenten har fullgjort kursfordringar om 90 högskolepoäng. Det ställs också krav på avlagd grundlärareexamen, ämneslärareexamen, yrkeslärareexamen, förskollärareexamen eller motsvarande äldre examen.

Speciallärarexamen ges med specialiseringar mot

- språk-, skriv- och läsutveckling,
- matematikutveckling,
- dövhet eller hörselskada,
- synskada,
- grav språkstörning, och
- utvecklingsstörning.

Någon motsvarande specialisering finns inte för specialpedagogexamen.

För speciallärarexamen ska studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som speciallärare för barn och elever i behov av särskilt stöd. Motsvarande gäller för speciallärarexamen. Detta kommer till uttryck i examensmål, som har lagts fast för utbildningarna. Målen är uppdelade i tre kategorier: Kunskap och förståelse, färdighet och förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt. En del av examensmålen är gemensamma för de två examina men inte alla.

Exempel på gemensamma examensmål är följande: Studenten ska

- visa kunskap om områdets vetenskapliga grund och insikt i aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete samt kunskap om relationen mellan vetenskap och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen (ur kategorin kunskap och förståelse),
- visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever (ur kategorin färdighet och förmåga), samt
- visa självkännedom och empatisk förmåga (ur kategorin värderingsförmåga och förhållningssätt).

För speciallärarexamen eller specialpedagogexamen ska studenten vidare inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett examensarbete om minst 15 högskolepoäng.

5. Nya examensmål för speciallärar- och specialpedagogutbildningarna ska införas och ett examensmål för speciallärarexamen justeras

Förslag: Två nya examensmål införs i examensbeskrivningen för speciallärarexamen och ett examensmål justeras.

Under rubriken "Kunskap och förståelse" görs följande tillägg:

- *visa fördjupad kunskap om funktionsnedsättningar, inbegripet neuropsykiatriska svårigheter,*
- *visa fördjupad kunskap om barns och elevers utveckling och lärande, inbegripet utveckling och lärande hos barn och elever med neuropsykiatriska svårigheter, och, beroende på vilken specialisering som valts, fördjupad kunskap om de olika specialiseringarna.*

Under rubriken "Färdighet och förmåga" görs följande tillägg:

- *visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter samt tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer.*

Förslag: Två nya mål införs i examensbeskrivningen för specialpedagogexamen.

Under rubriken "Kunskap och förståelse" görs följande tillägg:

- *visa fördjupad kunskap om funktionsnedsättningar, inbegripet neuropsykiatriska svårigheter,*

Under rubriken "Färdighet och förmåga" görs följande tillägg:

- *visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter samt tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer.*

Bedömning: Ändringarna i fråga om examensmål bör ske utan att det totala antalet högskolepoäng för speciallärarexamen och specialpedagogexamen ökar. Någon ny inriktning (specialisering) bör inte införas för speciallärarutbildningen.

Skälen för förslagen och bedömningen

Den kliniska bilden av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är komplex. Exempelvis förekommer diagnoserna ADHD, autismspektrumtillstånd och Tourettes syndrom ofta i kombinationer och de samvarierar i sin tur med andra funktionsnedsättningar och en mer allmän inlärningsproblematik, som läs-, skriv- och matematiksvårigheter. En liknande bild framträder även för barn och elever som har utvecklingsrelaterade svårigheter som kan ha en neuropsykiatrisk bakgrund, men som ännu inte har fått någon diagnos. En bred kunskap och

kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter behöver därför tillföras skolan och förskolan.

Det föreslås därför att två nya examensmål för speciallärarexamen och för specialpedagogexamen läggs till i examensordningen. Dessutom föreslås att ett examensmål för speciallärarexamen justeras. Den föreslagna språkliga utformningen av målen framgår av rutan ovan. Förändringarna syftar främst till att säkra att framtida speciallärare och specialpedagoger får en fördjupad kunskap och kompetens dels i fråga om neuropsykiatriska svårigheter, dels i fråga om skolans och förskolans behov av att anpassa lärmiljön efter behovet av särskilt stöd hos barn och elever. Ändringarna innebär av skäl som anges nedan att det totala antalet högskolepoäng för respektive examen inte utökas.

De neuropsykiatriska svårigheterna är vanliga i skolan och förekommer ofta tillsammans med andra funktionsnedsättningar. Det talar för att studenterna på alla de existerande sex specialiseringarna (vilka beskrivs närmare i kapitel 4) i speciallärarutbildningen bör erhålla den nya kunskapen och kompetensen om neuropsykiatriska svårigheter. Detta innebär i sin tur att någon ny specialisering mot neuropsykiatriska svårigheter inte är nödvändig. Det finns även en risk att en ny specialisering skulle kunna bidra till en ökad ojämlikhet mellan elever i kommuner och skolor där man kan anställa en ny specialist och elever i kommuner och skolor där detta inte är möjligt. En breddning av de existerande specialiseringarna bedöms därför bäst uppfylla de behov som finns.

Eftersom studenterna på speciallärarutbildningen enligt förslaget kommer att erhålla fördjupad kunskap och kompetens i fråga om neuropsykiatriska svårigheter är det rimligt att detta ska gälla även för studenterna på specialpedagogutbildningen. Specialpedagogerna får redan i dag en relativt bred specialpedagogisk kompetens i sin utbildning och den skulle kunna fungera som en lämplig bas för den ökade neuropsykiatriska kompetens som föreslås. Både speciallärare och specialpedagoger är viktiga för barn och elever med behov av särskilt stöd. Båda yrkesgrupperna bidrar till att lärandet och situationen i förskolan och skolan fungerar bättre för barn och elever med neuropsykiatriska svårigheter.

I hög grad innebär breddningen att utbildningarna knyter an till kunskaper och förmågor som studenterna redan förvärvar och utvecklar inom de existerande utbildningarna. Breddningen kan dels inkluderas i de mer generella specialpedagogiska kunskapsblocken, dels i de specialiseringar som oftast ges i slutet av utbildningarna. Specialiseringsmöjligheter finns även i de verksamhetsförlagda delarna och i de självständiga arbetena. Dessa arbeten ligger ofta i slutet av utbildningen och integrerar olika kunskaper och förmågor.

Breddningen mot neuropsykiatriska svårigheter bör kunna få en omfattning motsvarande 15 högskolepoäng varav merparten kan utgöra en fördjupning av den generella specialpedagogiska kompetensen (vanligen under utbildningens första år). En del kan även ligga inom speciallärarstudenternas specialiseringar och specialpedagogstudenternas fördjupade studier med inriktning mot yrkesområdet samt inom specialpedagogisk praktik, till exempel i form av fältstudier. Mot bakgrund härav kan breddningen genomföras utan att det totala antalet högskolepoäng för respektive examen ökar. Det åligger varje lärosäte att besluta om sina utbildningars närmare innehåll och utformning utifrån de förutsättningar som lärosätet har. Det innebär att det är upp till varje lärosäte att göra de omprioriteringar av innehåll och upplägg som krävs för att kunna implementera de nya målen.

Närmare om de ändringar som föreslås i examensbeskrivningen för speciallärarexamen

Under rubriken "Kunskap och förståelse" i examensbeskrivningen för speciallärarexamen saknas i dag examensmål i fråga om funktionsnedsättningar. Därför bör det där föras in ett mål som syftar till att studenterna ska förvärva fördjupad kunskap om funktionsnedsättningar och att denna kunskap också ska omfatta neuropsykiatriska svårigheter.

Vidare bör det examensmål under rubriken "Kunskap och förståelse", som innebär att studenten ska visa fördjupad kunskap om barns och elevers lärande och fördjupad kunskap om den specialisering som valts, utökas till att även omfatta att studenten ska visa fördjupad kunskap om barns och elevers *utveckling och lärande, inbegripet fördjupad kunskap om utveckling och lärande hos barn och elever med neuropsykiatriska svårigheter*. Förändringen motiveras av att ett generellt utvecklingsperspektiv behövs hos speciallärarna för att de ska ha förutsättningar att förstå barnens och elevernas svårigheter och möjligheter samt för att kunna utforma olika lärmiljöer på ett adekvat sätt.

Dessutom föreslås ett nytt mål under rubriken "Färdighet och förmåga" som innebär att studenten ska visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter samt tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer. För att nå detta mål har lärosätena möjlighet att beakta följande vid utformningen och genomförandet av utbildningen. För att studenterna ska ha möjlighet att nå förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på området neuropsykiatriska svårigheter, företrädesvis pedagogiska, psykologiska och medicinska, kan det krävas ett samarbete mellan olika akademiska discipliner. Det kan även vara betydelsefullt att undervisningen tar upp och behandlar överlappningar mellan neuropsykiatriska svårigheter och andra funktionsnedsättningar och svårigheter som språk-, läs- och matematiksvårigheter. När det gäller förmågan att tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer kan det vara viktigt att studenterna tränas i bedömning av samarbete och

bemötande, inte minst under de verksamhetsförlagda delarna av utbildningen. Studenterna kan också under utbildningen behöva öva förmågan att utvärdera och följa upp det socialt inriktade arbetet utanför lektionstid, t.ex. under raster och i matsalen.

Närmare om de ändringar som föreslås i examensbeskrivningen för specialpedagogexamen

För specialpedagogexamen, liksom för speciallärarexamen, saknas i dag i examensbeskrivningen mål i fråga om funktionsnedsättningar. Det föreslås därför att det förs in ett sådant mål under rubriken "Kunskap och förståelse". Målet är identiskt med ett av de nya mål som föreslås införas för speciallärarexamen. Målet innebär att studenterna ska förvärva fördjupad kunskap om funktionsnedsättningar och att denna kunskap ska omfatta neuropsykiatriska svårigheter.

Vidare föreslås ett nytt mål under rubriken "Färdighet och förmåga". Detta mål är identiskt med det andra nya målet som föreslås för speciallärarexamen. Det nya målet innebär att studenterna ska visa förmåga att kritiskt granska olika vetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska svårigheter och tillämpa kunskaper om neuropsykiatriska svårigheter i olika lärmiljöer. Vid utformningen och genomförandet av utbildningen har lärosätena möjlighet att beakta motsvarande omständigheter avseende detta mål som föreslås när det gäller examensbeskrivningen för speciallärarexamen.

6. Ikraftträdande

Förslag: Författningsändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2018. I vissa fall ska övergångsbestämmelser gälla.

Skälen till förslaget: Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2018. Detta innebär att studenter som antas från och med höstterminen 2018 omfattas av nya och reviderade examensmål, utbildningsplaner och kursplaner.

För de studenter som har slutfört sin utbildning före den 1 juli 2018 bör de äldre bestämmelserna om utfärdande av examensbevis tillämpas till och med utgången av december 2024.

De studenter som före den 1 juli 2018 har påbörjat sin utbildning enligt de äldre bestämmelserna och den som dessförinnan har antagits till en sådan utbildning, men fått anstånd till tid därefter med att påbörja denna, bör ha rätt att slutföra sin utbildning för att få en examen enligt äldre bestämmelser, under förutsättning att de ansöker om en examen och uppfyller kraven för en examen före den 1 januari 2025.

7. Konsekvenser

7.1 Berörda av regleringen

Lärosäten med tillstånd att utfärda speciallärarexamen eller specialpedagogexamen berörs av förslagen. Vidare berörs skolhuvudmännen, de studenter som avser att studera på berörda utbildningar samt barn, elever och deras familjer.

7.2. Konsekvenser för lärosätena

Förslagen kommer att innebära vissa förändringar av speciallärar- och speciallärarutbildningarna och ett ökat behov av fortbildning eller kompetensutveckling för de lärare som utbildar speciallärare och specialpedagoger. Förändringarna bedöms dock kunna genomföras inom ramen för lärosätenas nuvarande anslag.

7.3 Konsekvenser för skolhuvudmännen

Förslagen innebär att behoven hos förskolebarn och elever med neuropsykiatriska svårigheter kommer att kunna mötas på ett bättre sätt. Eftersom förslagen inte innebär att någon ny specialisering införs eller utbildningstiden förlängs bedöms varken anställningsbarheten eller lärarförsörjningen i övrigt påverkas. Förslagen bedöms inte medföra några andra konsekvenser.

7.4 Konsekvenser för studenterna

Förslagen innebär att studenter på speciallärar- och specialpedagogutbildningarna kommer att få en ökad kunskap och kompetens i fråga om funktionsnedsättningar, inbegripet neuropsykiatriska svårigheter, under utbildningen, vilket innebär att de kommer att vara bättre förberedda att utbilda elever när de har avslutat sin utbildning. Förslagen påverkar inte utbildningens längd. Bedömningen är att studenternas anställningsbarhet påverkas positivt.

7.5 Konsekvenser för barn, elever och deras familjer

Förslagen innebär att behoven hos förskolebarn och elever med neuropsykiatriska svårigheter kommer att kunna mötas på ett bättre sätt, vilket är positivt för barnen, eleverna och deras familjer. Förslagen bedöms inte medföra några negativa konsekvenser för barnen, eleverna och deras familjer.

7.6 Konsekvenser för jämställdhet och integration

Förslagen om ökad kunskap och kompetens bland de blivande lärarna kommer att gälla alla barn och elever oavsett kön och bakgrund. De bedöms påverka både pojkar och flickor positivt. Förändringarna kan särskilt leda till att fler flickor med neuropsykiatriska svårigheter

upptäcks i högre utsträckning och därmed få bättre utbildning än tidigare. Som framgår av avsnitt 2.7.1 finns det nämligen statistik som tyder på ett mörkertal i fråga om upptäckt av neuropsykiatriska svårigheter hos flickor. Förslagen bedöms inte få några konsekvenser för integrationspolitiken.

7.7 Konsekvenser för Sveriges medlemskap i EU

Förslagen berör inte några frågor som regleras i EU-rätten.

7.8 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Förslagen innebär att behoven hos förskolebarn och elever med neuropsykiatriska svårigheter kommer att kunna mötas på ett bättre sätt. Förslagen bedöms inte ålägga kommunerna några nya skyldigheter eller få några negativa konsekvenser för kommunala skolhuvudmän (se även avsnitt 7.3). Förslagen bedöms därför inte ha några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

7.9 Konsekvenser för företag

Förslagen bedöms inte medföra att tidsåtgång eller administrativa kostnader ökar. Förslagen bedöms inte medföra andra kostnader eller förändringar. Förslagen bedöms inte ha någon påverkan på konkurrensförhållandena för företagen. Förslagen bedöms inte få någon övrig påverkan på företagen. För konsekvenser för skolhuvudmän som är företag, se avsnitt 7.3.

7.10 Särskild hänsyn till små företag

Förslagen avser att ge speciallärare och specialpedagoger en fördjupad kunskap och kompetens när det gäller barn och elever med neuropsykiatriska svårigheter. Förslagen påverkar inte regleringen om vilka förskollärare och lärare skolhuvudmännen får anställa eller låta undervisa vid skolan. Det behöver därför inte tas någon särskild hänsyn till små företag vid reglernas utformning.

Referenser

- American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th Edition (DSM-IV)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition (DSM-5)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Autism- och Aspergerförbundet (2013). *Autism- och Aspergerförbundets undersökning om skolan*.
- Ehlers S., & Gillberg C. (1993). The epidemiology of Asperger syndrome – A total population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34, 1327-50.
- Ek, U. (2003) Den förändrade populasjonen av synskadade barn. Et bidrag til sluttrapport etter nordisk prosjekt om syn og autisme. *Synspunkt*, 2, 4-11.
- Ek, U., Westerlund, J., Holmberg, K., & Fernell, E. (2011). Academic performance of adolescents with ADHD and other behavioural and learning problems – a population-based longitudinal study. *Acta Paediatrica*, 100(3), 402-6.
- Ek, U., Norrelgren, F., Westerlund, J., Dahlman, A., Hultby, E., & Fernell, E. (2012). Teenage outcomes after speech and language impairment at preschool age. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 8, 221-227.
- Gillberg, C. (2010). The ESSENCE in child psychiatry: Early Symptomatic Syndromes Eliciting Neurodevelopmental Clinical Examinations. *Research in Developmental Disabilities*, 31(6), 1543-51.
- Hausstätter, R. S., & Takala, M. (2008). The core of special teacher education: a comparison of Finland and Norway. *European Journal of Special Needs Education*, 23(2), 121-134.
- Hinshaw, S. P., & Scheffler, R. M. (2014). *The ADHD Explosion: Myths, Medication, Money, and Today's Push for Performance*. USA: Oxford University Press.
- Hjälpmiddelsinstitutet (2013). *Teknikstöd i skolan – Slutrapport*. Artikelnr: 13341.
- Hjälpmiddelsinstitutet (2014a). *Anpassningar för oss med ADHD – Intervjuer med elever, lärare och övrigskolpersonal på gymnasiet*. Artikelnr: 14303.
- Hjälpmiddelsinstitutet (2014b). *Anpassningar för oss med autismspektrumstillstånd – Intervjuer med elever, lärare och övrigskolpersonal på gymnasiet*. Artikelnr: 13337.
- Hjörne, E., & Säljö, R. (2014). Analysing and preventing school failure: Exploring the role of multi-professionality in pupil health team meetings. *International Journal of Educational Research*, 63, 5-14.
- Högskoleverket (2012). *Behovet av en särskild specialpedagogexamen och specialpedagogisk kompetens i den svenska skolan*. Rapport nr. 2012:11R.
- Kopp, S. (2010). *Girls with Social and/or Attention Impairments* (Akademisk avhandling). University of Gothenburg, The Sahlgrenska Academy, Institute of Neuroscience and Physiology, Child and Adolescent Psychiatry.
- Läraryrket (2012). *Specialpedagoger och speciallärare, vilka är de?*

- Miniscalco, C., Nygren, G., Hagberg, B., Kadesjo, B., & Gillberg, C. (2006). Neuropsychiatric and neurodevelopmental outcome at school age 6 and 7 years of children who screened positive for language problems at 2.5 years. A community-based study. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 48, 361–366.
- Nilsson, K. & Pelling, H. (2011). *Tourette syndrom – Symtom, samsjuklighet och behandling*. E-bok.
- Parr, J., Dale, N., Shaffer, L. & Salt, A. (2010). Social communication difficulties and autism spectrum disorder in young children with optic nerve hypoplasia and/or septo-optic dysplasia. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 52(10), 917-21.
- Parsons, S., Guldberg, K., MacLeod, A., Jones, G., Prunty, A. & Balfe, T. (2011). International review of the evidence on best practice in educational provision for children on the autism spectrum. *European Journal of Special Needs Education*, 26 (1), 47-63.
- Riksförbundet Attention (2014). "Svår skolgång för elever i behov av särskilt stöd" – en undersökning om hur barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har det i skolan och hur det påverkar familjen.
- Skolinspektionen (2012a). "Inte enligt mallen" – Om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd. Rapport nr. 2012:11.
- Skolinspektionen (2012b). *Litteraturöversikt för skolsituationen för elever med ADHD*.
- Skolinspektionen (2014). *Skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom ADHD*. Rapport nr. 2014:9.
- Skolverket (2001). *Tre magiska G:n – Skolans insatser för elever med funktionsbinder*. Fördjupad studie ur Skolverkets rapport nr. 202.
- Skolverket (2009). *Skolan och Aspergers syndrom – Erfarenheter från skolpersonal och forskare*. Rapport nr. 334.
- Skolverket (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka – Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv*. Rapport nr. 341.
- Socialstyrelsen (2010a). *Barn som utmanar – Barn med ADHD och andra beteendeproblem*. Artikelnr. 2010-3-6.
- Socialstyrelsen (2010b). *Barn som tänker annorlunda – Barn med autism, Aspergers syndrom och andra autismspektrumtillstånd*. Artikelnr. 2010-3-8.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2013). *Årsredovisning 2013*.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2014). *Årsredovisning 2014*.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2015). *Årsredovisning 2015*.
- Statens beredning för medicinsk utvärdering (2005). *ADHD hos flickor – En inventering av det vetenskapliga underlaget*. Rapport nr. 174.
- Stockholms läns landsting (2013). *Neuropsykiatri bland barn och unga vuxna i Stockholms län*. Stockholms läns landsting, Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Enheten för psykisk hälsa.
- Stockholms läns landsting (2014). *Autismspektrumtillstånd bland barn och unga i Stockholms län*. Stockholms läns landsting, Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin. Faktablad 2014:2.

Thernlund, G. (2013). ADHD hos barn och ungdom. I: Gunilla Thernlund (red.) *ADHD och autismspektrumstörning i ett livsperspektiv: En klinisk introduktion till utvecklingsrelaterade kognitiva funktionsproblem*. Lund: Studentlitteratur.

Världshälsorganisationen (2011). *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems – Tenth Revision (ISD-10)*.

Åsberg, J., Kopp, S., & Gillberg, C. (2012). Spelling Difficulties in School-Aged Girls With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Behavioral, Psycholinguistic, Cognitive, and Graphomotor Correlates. *Journal of Learning Disabilities*, 47(5), 424-434.

